

سازمان همکاری شانگهای و فرصت پیشبرد سیاست منطقه‌گرایی نوین برای ایران

تهیه شده

در مرکز

مطالعات سورین

أبان ماه ١٤٠٠

**سازمان همکاری شانگهای و فرصت پیشبرد سیاست
منطقه‌گرایی نوین برای ایران**

**سازمان همکاری شانگهای فرصتی برای پیشبرد
سیاست‌های مطلوب منطقه‌ای و بین‌المللی ایران**

فهرست مطالب:

۱. چگونگی شکل گیری	۸
۲. اعضا	۱۱
۲-۱. اعضای احتمالی آینده	۱۳
۳. ساختار سازمانی	۱۴
۳-۱. شورای سران حکومت	۱۴
۳-۲. شورای روسای دولت	۱۶
۳-۳. شورای وزرای خارجه	۱۷
۳-۴. شورای هماهنگ کنندگان ملی	۱۷
۳-۵. دبیرخانه	۱۷
۳-۶. ساختار ضد تروریسم منطقه ای RATS	۱۸
۴. زمینه فعالیت ها	۱۹
۴-۱. همکاری های امنیتی-نظامی	۱۹
۴-۲. همکاری های فرهنگی	۲۱
۴-۳. همکاری های اقتصادی	۲۱
۵. رابطه با غرب	۲۴
۶. جنبه های ژئوپلیتیک SCO	۲۴
۷. ایران و سازمان همکاری شانگهای	۲۷
۷-۱. عضویت کامل ایران در سازمان همکاری شانگهای به چه معناست؟	۲۷
۷-۲. تحلیل اندیشکده های غربی در مورد عضویت کامل ایران در SCO	۲۸
۷-۳. مزایای عضویت برای ایران	۳۲
۷-۳-۱. مزایای سیاسی	۳۲
۷-۳-۲. مزایای امنیتی	۳۴
۳- مزایای اقتصادی	۳۴
برآیند	۳۶

سازمان همکاری شانگهای و فرصت پیشبرد سیاست منطقه‌گرایی نوین برای ایران

سازمان همکاری شانگهای فرصتی برای پیشبرد سیاست‌های مطلوب منطقه‌ای و بین‌المللی ایران

سازمان همکاری شانگهای (SCO) که به‌نوعی به‌عنوان رقیب شرقی ناتو شناخته می‌شود، در حال حاضر یکی از مهم‌ترین نهادهای بین‌المللی است و به‌نوعی تسلط کامل غرب بر سیاست بین‌الملل را به‌چالش می‌کشد. عضویت ایران در این سازمان، یک پیروزی دیپلماتیک در شرایط خاص است و در صورت استفاده به‌هینه، می‌تواند یک برگ برنده در سه محور سیاسی، امنیتی و اقتصادی برای آن باشد.

در سال ۱۹۹۶، پنج کشور چین، روسیه، قزاقستان، تاجیکستان و قرقیزستان جهت برقرار کردن موازنه در برابر نفوذ آمریکا و ناتو در منطقه، اقدام به تاسیس سازمانی به‌نام «شانگهای» کردند. کمی بعد، ازبکستان هم به آن پیوست و این سازمان رسماً به «سازمان همکاری شانگهای» (SCO) تغییر نام داد. منشور سازمان همکاری شانگهای در ۷ جولای ۲۰۰۲ امضا

شد و در ۱۹ سپتامبر ۲۰۰۳ بایسته انجام گردید. تا سپتامبر ۲۰۲۱، ۳ عضو دیگر شامل هند، پاکستان و ایران به عنوان عضو کامل و دائم به این سازمان پیوستند و هم‌اکنون ۹ عضو کامل، ۳ عضو ناظر و ۶ «شریک بحث» دارد (در بخش «اعضا» به آن پرداخته خواهد شد). کشورهای عضو و ناظر سازمان همکاری شانگهای، روی هم رفته، بیشترین تولیدکننده و مصرف‌کننده انرژی در جهان را تشکیل می‌دهند. در میان این کشورها، چهار قدرت اتمی شامل چین، روسیه، هند و پاکستان وجود دارند که از میان شان، روسیه و چین اعضای دائمی شورای امنیت و در زمره ۶ اقتصاد برتر دنیا هستند. مساحت کشورهای عضو این سازمان، روی هم رفته ۳۶ میلیون و ۸۸۹ هزار و ۶۰۷ کیلومتر مربع است که چیزی در حدود یک چهارم سطح خشکی‌های زمین می‌شود. همچنین ۹ کشور عضو در حدود ۳ میلیارد و ۳۶۳ میلیون نفر جمعیت دارند که چیزی نزدیک به ۴۳ درصد جمعیت جهان را در بر می‌گیرد.

اساس نامه سازمان همکاری شانگهای بر شفافیت عملکرد و بی‌طرفی نظامی آن تأکید دارد. نقش این سازمان از زمان تاسیس آن تاکنون در منطقه افزایش یافته است. این سازمان، بر خلاف «سازمان پیمان آتلانتیک شمالی» (ناتو) و «پیمان ورشو» سابق، هنوز یک معاهده دفاعی چندجانبه به‌شمار نمی‌رود. اما حقیقت این است که سازمان همکاری شانگهای نقش موازنه‌دهنده‌ای در صحنه بین‌المللی به‌ویژه در مقابل «پیمان ناتو» ایفا می‌کند. یک مثال این که، درخواست آمریکا جهت عضویت در این سازمان به‌عنوان عضو ناظر، در سال ۲۰۰۵ رد شد. یکی از دلایل اصلی این قضیه این است که سازمان همکاری شانگهای با وجود و حضور پایگاه‌ها و نیروهای نظامی آمریکا در خاک تمام کشورهای عضو مشکل دارد. هر چند که حتی پس از درخواست این سازمان برای خروج و تخلیه، آمریکا به آن توجهی نکرد.

اگرچه غرب سازمان همکاری شانگهای را بازوی توسعه‌طلبی چین معرفی کرده، اما این سازمان که در حال حاضر یکی از مهم‌ترین نهادهای بین‌المللی است و در آن از وجود «غرب» خبری نیست، بی‌توجه به غوغای غرب، به‌نوعی دارد تسلط کامل غرب بر سیاست بین‌الملل را به‌چالش می‌کشد. SCO شاید یکی از معدود نهادهای بین‌المللی است که توانمندی مقاومت در مقابل سیاست یکجانبه آمریکا را داراست.

زبان رسمی سازمان همکاری شانگهای، چینی و روسی است.

۱. چگونگی شکل‌گیری

رقابت قدرت‌های بزرگ بر سر منطقه ژئوپلیتیک آسیای میانه، باعث شکل‌گیری سازمان همکاری شانگهای شد. در ابتدا هدف این بود که با تاسیس این سازمان، مرز بین چین و شوروی غیرنظامی شود.

گروه «شانگهای ۵» در ۲۶ آوریل سال ۱۹۹۶ با امضای توافقنامه‌ای به منظور «تعمیق اعتماد نظامی در مناطق مرزی» توسط رهبران وقت کشورهای قزاقستان، جمهوری خلق چین، قرقیزستان، روسیه و تاجیکستان شکل گرفت. این کشورها بار دیگر در تاریخ در ۲۴ آوریل سال ۱۹۹۷ توافقنامه‌ای به منظور «کاهش نیروهای نظامی در مناطق مرزی» در مسکو به امضا رساندند. در ۲۰ می ۱۹۹۷، «بوریس یتسین» -رئیس جمهور وقت روسیه- و «جیانگ زمین» -رهبر وقت چین- اعلامیه‌ای را درباره «جهان چند قطبی» امضا کردند.

کشورهای عضو شانگهای ۵، سه نشست را در سال ۱۹۹۸ در شهر «آلماتی» قزاقستان، در سال ۱۹۹۹ در «بیشکک» قرقیزستان، و در سال ۲۰۰۰ در «دوشنبه» تاجیکستان برگزار کردند. در اجلاس دوشنبه، اعضا با «مداخله در امور داخلی دیگر کشورها به بهانه‌های بشردوستانه و حفاظت از حقوق بشر» مخالفت و از تلاش‌های یکدیگر در حمایت از استقلال ملی، حاکمیت، تمامیت ارضی و ثبات اجتماعی پنج کشور عضو حمایت کنند.

در سال ۲۰۰۱، نشست سالیانه بار دیگر در «شانگهای» چین برگزار شد. در این نشست بود که کشور ازبکستان به عنوان عضو جدید اعلام شد و با این اتفاق، نام گروه به «شانگهای ۶» تغییر پیدا کرد. در ۱۵ ژوئن سال ۲۰۰۱، در نشستی دیگر، سران کشورهای عضو ضمن قراردانی از عملکرد گروه شانگهای ۵، اعلام کردند که با هدف افزایش سطح همکاری‌ها، نام این نهاد به «سازمان همکاری شانگهای» تغییر

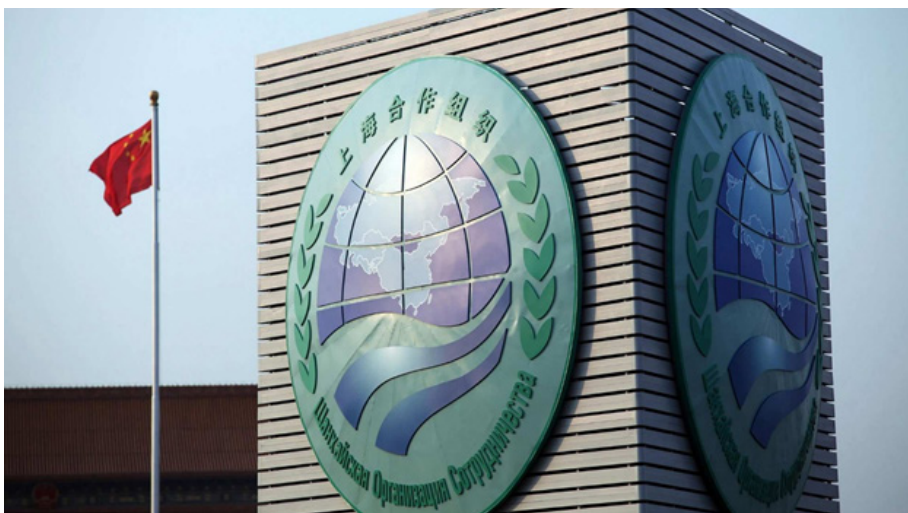

پیدا کرده است.

در ژوئن ۲۰۰۲ یک اتفاق مهم رخ داد: سران کشورهای عضو در شهر سن پترزبورگ روسیه گرد هم آمدند تا جزئیات اساسنامه سازمان شامل اهداف، ساختار و راهکارها را به بحث و بررسی بگذارند. در پی آن، آن‌ها توافقنامه‌ای را به امضا رساندند و موجودیت سازمان عملاً از نظر حقوق بین‌الملل، رسمیت پیدا کرد.

در جولای ۲۰۰۵، در اجلاس «نور سلطان» قزاقستان، سازمان همکاری شانگهای شاهد حضور نمایندگان هند، ایران، مغولستان و پاکستان برای اولین بار در اجلاس اش بود. «نور سلطان نظربایف» -رئیس جمهور کشور میزبان- با عباراتی به آن‌ها خوش آمد گفت که پیشتر هرگز در هیچ زمینه‌ای مورد استفاده قرار نگرفته بود: «رهبران کشورهایی که در این میز مذاکره نشسته‌اند، نمایندگان نیمی از بشریت هستند».

تا سال ۲۰۰۷، سازمان همکاری شانگهای بیش از ۲۰ پروژه بزرگ در زمینه حمل و نقل، انرژی و مخابرات را آغاز و جلسات منظمی با حضور مقامات امنیتی، نظامی، دفاعی، امور خارجه، اقتصادی، فرهنگی، بانکی کشورهای عضو خود برگزار کرد. در ژوئیه ۲۰۱۵ در «اوپا»ی روسیه، سازمان همکاری شانگهای تصمیم گرفت هند و پاکستان را به عنوان اعضای دائم بپذیرد. هر دو کشور، در ژوئن ۲۰۱۶ در «تاشکند» ازبکستان یادداشت تعهدات را امضا کردند و بدین ترتیب روند رسمی پیوستن به SCO به عنوان عضو دائم را آغاز کردند. در ۹ ژوئن ۲۰۱۷، در اجلاس «آستانه»، هند و پاکستان رسماً به عنوان اعضای دائم به سازمان همکاری شانگهای پیوستند.

سازمان همکاری شانگهای، همکاری خود با سازمان ملل متحد (جایی که به‌عنوان ناظر در مجمع عمومی نیز جای دارد) را در سال ۲۰۰۴، کشورهای مستقل مشترک‌المنافع در سال ۲۰۰۵، انجمن ملل جنوب شرقی آسیا (آسه آن) در سال ۲۰۰۵، سازمان پیمان امنیت جمعی در سال ۲۰۰۷، سازمان همکاری‌های اقتصادی در سال ۲۰۰۷، دفتر مواد مخدر و جنایت سازمان ملل متحد در سال ۲۰۱۱، کنفرانس تعامل و اقدامات اعتمادساز در آسیا (CICA) در سال ۲۰۱۴، کمیسیون اقتصادی و اجتماعی ملل متحد برای آسیا و اقیانوسیه در سال ۲۰۱۵ و اتحادیه آفریقا در سال ۲۰۱۸ آغاز کرد.

سازمان همکاری شانگهای، به‌دلیل مرکزیت فزاینده‌ای که در آسیا و اقیانوسیه دارد، به‌عنوان «اتحاد شرق» شناخته می‌شود و ستون اصلی امنیتی منطقه بوده است.

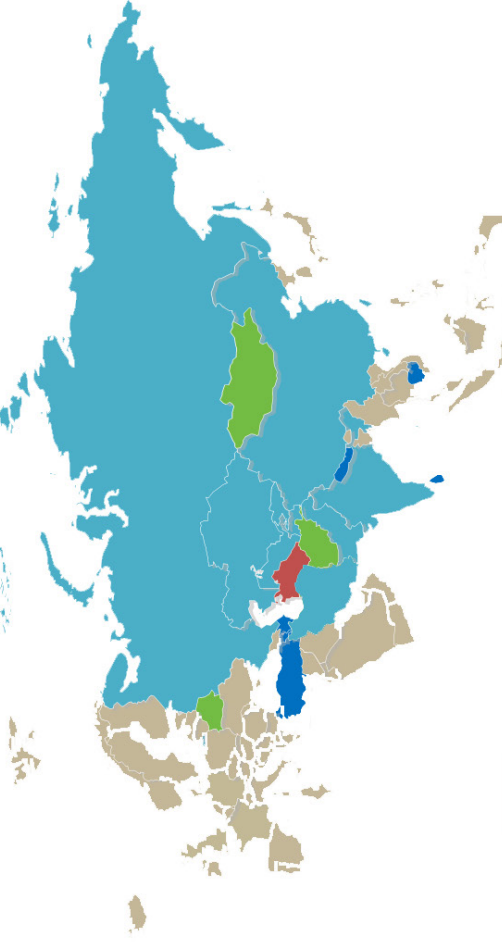
۲. اعضا

سازمان همکاری شانگهای تا جولای ۲۰۱۷ عملاً دارای ۶ عضو کامل شامل روسیه، چین، قزاقستان، تاجیکستان، ازبکستان و قرقیزستان بود. در تاریخ ۱۰ جولای ۲۰۱۵ این سازمان با عضویت کامل هندوستان و پاکستان موافقت نمود اما نیاز به فراهم آوردن شرایط عضویت بود و نهایتاً در جولای ۲۰۱۷ این دو کشور جنوب آسیا به سازمان همکاری شانگهای پیوستند. ایران نیز به عنوان جدیدترین عضو کامل و دائمی سازمان، در روز ۱۷ سپتامبر ۲۰۲۱ وارد آن شد.

البته ایران در سال ۲۰۰۵ به عنوان عضو ناظر به سازمان همکاری شانگهای پیوست و یک سال بعد برای عضویت کامل در این سازمان درخواست داد. این درخواست بحث‌های زیادی را برانگیخت و سرانجام در اجلاس ۲۱ام سران در سال ۲۰۲۱، با عضویت کامل ایران موافقت شد.

سازمان همکاری شانگهای تا پیش از پیوستن ایران، ۸ عضو کامل و دائمی داشت که اکنون با احتساب ایران، به ۹ عضو کامل و دائمی رسیده است و سایر اعضا یا «اعضای ناظر» (شامل ۳ کشور) و یا «شریک بحث» (شامل ۶ کشور) هستند.

اعضای کامل دائمی

چین
 قزاقستان
 قرقیزستان
 روسیه
 تاجیکستان
 ازبکستان
 هند
 پاکستان
 ایران

میهمانان

انجمن ملل
 آسیای جنوب شرقی
 ترکمنستان
 کشورهای مستقل
 همسود
 سازمان ملل متحد

شرکای بحث و گفتگو

ارمنستان
 آذربایجان
 کامبوج
 نپال
 سری لانکا
 ترکیه

اعضای ناظر

افغانستان
 بلاروس
 مغولستان

۲-۱ اعضای احتمالی آینده

در ژوئن ۲۰۱۰، SCO روش پذیرش اعضای جدید را تصویب کرد. هم‌اکنون چندین کشور به‌عنوان عضو ناظر در اجلاس‌ها شرکت می‌کنند و برخی از آن‌ها برای عضویت کامل در آینده ابراز علاقه کرده‌اند. در اوایل سپتامبر ۲۰۱۳، «تیگران سرکیسیان» -نخست‌وزیر ارمنستان- در دیدار با همتای چینی خود گفت که ارمنستان مایل است که به‌عنوان عضو ناظر در سازمان همکاری شانگهای فعالیت داشته باشد.

در همین حال، در سال ۲۰۱۲، ارمنستان، آذربایجان، بنگلادش، تیمور شرقی، نپال و سریلانکا درخواست وضعیت ناظر در سازمان کردند. مصر و سوریه نیز درخواست‌های خود را برای وضعیت ناظر ارسال کرده‌اند و رژیم صهیونیستی، مالدیو، اوکراین، عراق و عربستان خواستار عضویت به‌عنوان شریک گفتگو شده‌اند. بحرین و قطر نیز به‌طور رسمی برای پیوستن به سازمان همکاری شانگهای درخواست داده‌اند. ترکمنستان پیشتر خود را یک کشور بی‌طرف دائمی اعلام کرده بود که با قطعنامه‌ای که توسط مجمع عمومی سازمان ملل تصویب شد، به رسمیت شناخته شد؛ بنابراین عضویت آن در یک اتحاد نظامی مانند سازمان همکاری شانگهای غیرقابل انجام است.

رجب طیب اردوغان -رئیس‌جمهور ترکیه- نیز اعلام کرده که در حال بررسی شرایط برای کنار گذاشتن گزینه نامزدی ترکیه برای پیوستن به اتحادیه اروپا در ازای عضویت کامل در سازمان همکاری شانگهای است. این رویکرد اردوغان، در ۲۱ نوامبر ۲۰۱۶ پس از رای مثبت پارلمان اروپا به تعلیق مذاکرات مربوط به پیوستن ترکیه به اتحادیه، دوباره تقویت شد. دو روز بعد، در ۲۳ نوامبر ۲۰۱۶، ریاست باشگاه انرژی SCO برای دوره ۲۰۱۷ در اختیار ترکیه قرار گرفت. با این اقدام، ترکیه اولین کشوری بود که ریاست یک باشگاه در این سازمان را بدون عضویت کامل بر عهده گرفت. در سال ۲۰۲۱، دولت ترکیه برای عضویت در سازمان همکاری شانگهای درخواستی ارائه نکرده است.

رئیسى (رئیس جمهور ایران)، امامعلی رحمان (رئیس جمهور تاجیکستان) و شوکت میرضیایف (رئیس جمهور ازبکستان).

اجلاس سران حکومت			
محل برگزاری	کشور میزبان	تاریخ	ردیف
آلماتی	قزاقستان	۱۴ سپتامبر ۲۰۰۱	۱
پکن	چین	۲۳ سپتامبر ۲۰۰۳	۲
بیشکک	قرقیزستان	۲۳ سپتامبر ۲۰۰۴	۳
موسکو	روسیه	۲۶ اکتبر ۲۰۰۵	۴
دوشنبه	تاجیکستان	۱۵ سپتامبر ۲۰۰۶	۵
تاشکند	ازبکستان	۲ نوامبر ۲۰۰۷	۶
آستانه	قزاقستان	۳۰ اکتبر ۲۰۰۸	۷
پکن	چین	۱۴ اکتبر ۲۰۰۹	۸
دوشنبه	تاجیکستان	۲۵ نوامبر ۲۰۱۰	۹
سنت پترزبورگ	روسیه	۷ نوامبر ۲۰۱۱	۱۰
بیشکک	قرقیزستان	۵ دسامبر ۲۰۱۲	۱۱
تاشکند	ازبکستان	۲۹ نوامبر ۲۰۱۳	۱۲
آستانه	قزاقستان	۱۴ و ۱۵ دسامبر ۲۰۱۴	۱۳
ژنگزو	چین	۱۴ و ۱۵ دسامبر ۲۰۱۵	۱۴
بیشکک	قرقیزستان	۲ و ۳ نوامبر ۲۰۱۶	۱۵
سوچی	روسیه	۳۰ نوامبر ۲۰۱۷	۱۶
دوشنبه	تاجیکستان	۱۱ و ۱۲ اکتبر ۲۰۱۸	۱۷
تاشکند	ازبکستان	۱ و ۲ نوامبر ۲۰۱۹	۱۸
کنفرانس ویدیویی	هند	۳۰ نوامبر ۲۰۲۰	۱۹
نامشخص	قزاقستان	۲۰۲۱ (نامشخص)	۲۰

۲-۳ شورای روسای دولت

شورای روسای دولت، دومین شورای عالی این سازمان است. این شورا، اجلاس سالانه‌ای نیز برگزار می‌کند که در آن نشست، اعضا مسائل مربوط به همکاری چندجانبه را مورد بحث قرار می‌دهند. این شورا، همچنین وظیفه تصویب بودجه سازمان را دارد. اعضای کنونی شورای روسای دولت‌ها عبارتند از: لی که چیانگ (نخست‌وزیر چین)، نارندرا مودی (نخست‌وزیر هند)، عسکر مامین (نخست‌وزیر قزاقستان)، اولوکبک ماریپوف (نخست‌وزیر قرقیزستان)، عمران خان (نخست‌وزیر پاکستان)، میخائیل میشلوستین (نخست‌وزیر روسیه)، ابراهیم رئیسی (رئیس‌جمهور ایران)، قاهر رسول‌زاده (نخست‌وزیر تاجیکستان) و عبدالله عارفوف (نخست‌وزیر ازبکستان).

اجلاس روسای دولت			
ردیف	تاریخ	کشور میزبان	محل برگزاری
۱	۱۴ ژوئن ۲۰۰۱	چین	شانگهای
۲	۷ ژوئن ۲۰۰۲	روسیه	سنت پترزبورگ
۳	۲۹ می ۲۰۰۳	روسیه	موسکو
۴	۱۷ ژوئن ۲۰۰۴	ازبکستان	تاشکند
۵	۵ جولای ۲۰۰۵	قزاقستان	آستانه
۶	۱۵ ژوئن ۲۰۰۶	چین	شانگهای
۷	۱۶ آگوست ۲۰۰۷	قرقیزستان	بیشکک
۸	۲۸ آگوست ۲۰۰۸	تاجیکستان	دوشنبه
۹	۱۵ و ۱۶ ژوئن ۲۰۰۹	روسیه	یکاترینبرگ
۱۰	۱۰ و ۱۱ ژوئن ۲۰۱۰	ازبکستان	تاشکند
۱۱	۱۴ و ۱۵ ژوئن ۲۰۱۱	قزاقستان	آستانه
۱۲	۶ و ۷ ژوئن ۲۰۱۲	چین	پکن
۱۳	۱۳ سپتامبر ۲۰۱۳	قرقیزستان	بیشکک
۱۴	۱۱ و ۱۲ سپتامبر ۲۰۱۴	تاجیکستان	دوشنبه
۱۵	۹ و ۱۰ جولای ۲۰۱۵	روسیه	یوفا
۱۶	۲۳ و ۲۴ ژوئن ۲۰۱۶	ازبکستان	تاشکند
۱۷	۸ و ۹ ژوئن ۲۰۱۷	قزاقستان	آستانه
۱۸	۹ و ۱۰ ژوئن ۲۰۱۸	چین	چینگ‌دائو
۱۹	۱۴ و ۱۵ ژوئن ۲۰۱۹	قرقیزستان	بیشکک
۲۰	۱۰ نوامبر ۲۰۲۰	روسیه	کنفرانس ویدیویی
۲۱	۱۶ و ۱۷ سپتامبر ۲۰۲۱	تاجیکستان	دوشنبه
۲۲	۱۵ و ۱۶ سپتامبر ۲۰۲۲	ازبکستان	سمرقند

۳-۳ شورای وزرای خارجه

شورای وزرای خارجه همچنین جلسات منظمی برگزار می کند، جایی که در مورد وضعیت بین المللی کنونی و تعامل SCO با سایر سازمان های بین المللی بحث می کند.

۳-۴ شورای هماهنگ کنندگان ملی

شورای هماهنگ کنندگان ملی همکاری چند جانبه کشورهای عضو را در چارچوب منشور سازمان همکاری شانگهای هماهنگ می کند.

۳-۵ دبیرخانه

دبیرخانه SCO که مقر آن در پکن چین است، اصلی ترین دستگاه اجرایی این سازمان است. این بخش، اجرای تصمیمات و احکام سازمانی، پیش نویس اسناد پیشنهادی (مانند اعلامیه ها و دستور کارها) را بر عهده دارد و به عنوان امانت دار اسناد سازمان فعالیت می کند. همچنین فعالیت های خاصی را در چارچوب SCO ترتیب می دهد و اطلاعات مربوط به این سازمان را تبلیغ و منتشر می کند. دبیر کل سازمان همکاری شانگهای برای یک دوره سه ساله انتخاب می شود. دبیر کل کنونی، «ولادیمیر نورووف» از بیکستانی است که در یکم ژانویه ۲۰۱۹ این سمت را بر عهده گرفت.

ولادیمیر نوروف

۳-۶ ساختار ضد تروریسم منطقه‌ای (RATS)

{ کمیته اجرایی } ساختار ضد تروریسم منطقه‌ای (RATS) که مقرر آن در تاشکند ازبکستان است، یک ارگان دائمی در سازمان همکاری شانگهای است که به منظور ارتقای همکاری کشورهای عضو در برابر شرارت تروریسم، تجزیه طلبی و افراط‌گرایی عمل می‌کند. مدیر کمیته اجرایی RATS برای یک دوره سه‌ساله انتخاب می‌شود. مدیر فعلی «جماخون گیوسوف» تاجیکستانی است که در یکم ژانویه ۲۰۱۹ این سمت را بر عهده گرفت. هر کشور عضو نماینده دائمی خود را به RATS می‌فرستد.

جماخون گیوسوف (نفر میانی)

۴. زمینه فعالیت‌ها

۴-۱ همکاری‌های امنیتی-نظامی

دغدغه اصلی سازمان همکاری شانگهای، مسائل امنیتی در آسیای میانه به‌ویژه تروریسم، جدایی طلبی و افراط‌گرایی است. طی چند سال گذشته، فعالیت‌های این سازمان گسترش یافته و شامل افزایش همکاری‌های نظامی، اشتراک اطلاعات و مبارزه با تروریسم بوده‌ایم. «ساختار ضدتروریسم منطقه‌ای» سازمان همکاری شانگهای (RATS)، در نشست ژوئن ۲۰۰۴ در شهر تاشکند در ازبکستان تهیه و تصویب شد. این سازمان در سال ۲۰۰۶ اعلام کرد که بر اساس مفاد توافقنامه منطقه‌ای، با قاچاق مواد مخدر در طول مرزهای کشورهای عضو مبارزه خواهد کرد. «گریگوری لوگوینوف»-نماینده دائم روسیه در دبیرخانه سازمان همکاری شانگهای- در آوریل ۲۰۰۶ اعلام کرد که پیمان همکاری شانگهای قصد ندارد تبدیل به سازمان‌های نظامی همچون پیمان ناتو یا پیمان ورشوی سابق شود، اما برای مقابله با تهدیدهای روزافزون تروریسم، جدایی طلبی و افراط‌گرایی ممکن است نیاز به استفاده از نیروهای ارتش کشورهای عضو وجود داشته باشد. به‌منظور ارتقای همکاری و هماهنگی در برابر تروریسم و سایر تهدیدهای خارجی و حفظ صلح و ثبات منطقه، تمرینات نظامی به‌طور منظم بین اعضا انجام می‌شود. تعدادی رزمایش نظامی مشترک هم در SCO برگزار شده است.

گریگوری لوگوینوف

اولین رزمایش در سال ۲۰۰۳ برگزار شد که مرحله نخست آن در قزاقستان و مرحله دوم در چین انجام گردید. از آن زمان، چین و روسیه تحت حمایت سازمان همکاری شانگهای، در اجرای عملیات‌های شبیه‌سازی جنگ در مقیاس بزرگ، در سال‌های ۲۰۰۵ (مأموریت صلح ۲۰۰۵)، ۲۰۰۷ و ۲۰۰۹ با هم همکاری کردند. در آگوست سال ۲۰۰۵، رزمایش نظامی بزرگی با شرکت چین و روسیه با نام «مأموریت صلح ۲۰۰۵» به اجرا درآمد. این رزمایش، اولین رزمایش نظامی مشترک روسیه و چین محسوب می‌شود.

در پی توافق وزیران دفاع کشورهای عضو سازمان در آوریل ۲۰۰۶، بیش از ۴ هزار سرباز در تمرینات نظامی مشترک در سال ۲۰۰۷ (معروف به «مأموریت صلح ۲۰۰۷») که در چلیابینسک روسیه در نزدیکی کوه‌های اورال برگزار شد، شرکت کردند. سرگئی ایوانف -وزیر دفاع وقت روسیه- این رزمایش‌ها را شفاف و برای رسانه‌ها و عموم آزاد اعلام کرد. پس از اتمام موفقیت‌آمیز این عملیات‌های شبیه‌ساز جنگ، مقام‌های روس اظهار تمایل به مشارکت هند در رزمایش‌های مشترک بعدی کردند و بر این اصرار نمودند که سازمان همکاری شانگهای، نقش نظامی هم در صحنه بین‌المللی داشته باشد.

«مأموریت صلح ۲۰۱۰» که از ۹ تا ۲۵ سپتامبر در منطقه آموزشی ماتیبولاک قزاقستان انجام شد، حضور بیش از ۵ هزار نیرو از چین، روسیه، قزاقستان، قرقیزستان و تاجیکستان را در خود دید که رزمایش‌های عملیاتی مشترک را انجام دادند.

سازمان همکاری شانگهای به عنوان بستری برای اعلانات نظامی بزرگتر اعضا عمل کرده است. در جریان عملیات شبیه‌ساز جنگ ۲۰۰۷ روسیه، با حضور رهبران کشورهای عضو سازمان همکاری شانگهای از جمله «هو جینتائو» رئیس جمهور چین، ولادیمیر پوتین -رئیس جمهور روسیه- از فرصت استفاده کرد و اعلام نمود که بمبافکن‌های استراتژیک روسیه، گشت‌های منظم دوربرد را برای اولین بار پس از جنگ سرد از سر خواهند گرفت. پوتین گفت: «از امروز، چنین گشت‌هایی به‌طور منظم و در مقیاس استراتژیک انجام می‌گردد. مدت‌زمان زیادی است که خلبانان ما در فراغت به‌سر می‌برند. آن‌ها اکنون خوشحال هستند که زندگی جدیدی را آغاز می‌کنند.

در ۴ ژوئن ۲۰۱۴، در دوشنبه پایتخت تاجیکستان، ایده ادغام SCO با «سازمان پیمان امنیت جمعی» مطرح شد که هنوز هم در حال بحث و بررسی است.

۴-۲ همکاری‌های فرهنگی

همکاری‌های فرهنگی نیز جزوی از چارچوب فعالیت سازمان همکاری شانگهای است. وزیران فرهنگ کشورهای عضو سازمان، برای نخستین بار در ۱۲ آوریل ۲۰۰۲ سند همکاری مشترک فرهنگی را در نشست پکن امضا کردند. اعضای سازمان خواهان سرعت بخشیدن به همکاری‌های مشترک فرهنگی بودند و بنابراین در سال ۲۰۰۵، فستیوال و نمایشگاه مشترکی در شهر آستانه در کشور قزاقستان برگزار کردند.

۴-۳ همکاری‌های اقتصادی

چارچوب توافقنامه همکاری اقتصادی کشورهای عضو سازمان، نخست بار در نشست ۲۳ سپتامبر ۲۰۰۳ تهیه شد و به امضا رسید. در این نشست، رئیس دولت چین پیشنهاد کرد که برنامه بلندمدتی برای تشکیل منطقه آزاد تجاری در سازمان تهیه و تدوین شود. وی چند راهکار کوتاه‌مدت برای افزایش سطح بازرگانی در میان کشورهای عضو نیز ارائه داد. یک سال پس از این ایده، در ۲۳ سپتامبر ۲۰۰۴، سندی شامل ۱۰۰ برنامه مشخص برای افزایش سطح بازرگانی میان کشورهای عضو به امضا رسید.

در نشست ۲۵ اکتبر ۲۰۰۵ مسکو، دبیرکل سازمان اعلام کرد که پروژه‌های مشترک سازمان در زمینه انرژی دارای اولویت بالا هستند. پروژه‌هایی که شامل کشف،

استخراج و بهره‌برداری از حوزه‌های نفت و گاز و استفاده مشترک اعضا از منابع آب شیرین است.

توافق برای تشکیل شورای مشترک بانکی بین کشورهای عضو نیز از دستاوردهای مهم دیگر این نشست بود. سازمان اعلام کرد که هدف از تشکیل این شورای مشترک بانکی، ایجاد آسانی در فراهم نمودن سرمایه مورد نیاز برای اجرای پروژه‌های مشترک است. در پی این توافق، نخستین گردهمایی شورای مشترک بانکی سازمان همکاری شانگهای در ۳۰ نوامبر ۲۰۰۶ در پکن چین برگزار شد. کمی پس از آن، کنفرانس بین‌المللی «سازمان همکاری شانگهای: دستاوردها و دیدگاه‌ها» در شهر آلماتی قزاقستان برگزار شد. در این کنفرانس، نماینده وزارت خارجه روسیه اعلام کرد که روسیه در اندیشه بنیان‌گذاری تشکیلاتی بین‌المللی با نام «باشگاه انرژی» است. دولت روسیه دگر بار در نشست سازمان در نوامبر ۲۰۰۷ در مسکو، بر عزم خود برای تشکیل این باشگاه انرژی تاکید نمود. اما سایر اعضای SCO خود را متعهد به این ایده نکرده‌اند. با این حال، در اجلاس سال ۲۰۰۸ اعلام شد که «به‌رغم کند شدن رشد اقتصاد جهانی، دنبال کردن یک سیاست ارزی و مالی مسئولانه، کنترل سرمایه جاری، اطمینان از امنیت غذایی و نقش انرژی اهمیت ویژه‌ای برای اعضا پیدا کرده است». در اجلاس ۲۰۰۷ سازمان همکاری شانگهای، «پرویز داوودی» -معاون رئیس‌جمهور وقت ایران- سخن از ابتکاری به‌میان آورد که توجه بیشتر و برآوردن فوریت را می‌طلبد. وی گفت: «سازمان همکاری شانگهای

محل مناسبی برای طراحی یک سیستم بانکی جدید مستقل از نظام‌های بانکی بین‌المللی است. سخنرانی پوتین نیز شامل این نظرات بود: «ما اکنون آشکارا شاهد عیوب انحصار در امور مالی جهان و سیاست خودخواهانه اقتصادی هستیم. برای حل مشکل کنونی، روسیه آماده است تا در ایجاد تغییر در ساختار مالی جهانی مشارکت داشته باشد تا به این وسیله ثبات و رفاه در جهان تضمین شده و پیشرفت حاصل گردد. دنیا با ظهور مراکز جدید رشد اقتصادی و نفوذ سیاسی، در حال ظهور یک موقعیت ژئو-سیاسی و متفاوت از نظر کیفی است. ما شاهد تغییر و توسعه معماری‌های امنیتی و توسعه‌ای جهانی و منطقه‌ای در زمانی که ثبات و رفاه در حال تبدیل شدن به مفاهیمی جدایی‌ناپذیر هستند، هستیم و این با واقعیت‌های جدید قرن ۲۱ سازگار شده است».

در ۱۶ ژوئن ۲۰۰۹، در اجلاس یکاترینبورگ، چین اعلام کرد که قصد دارد ۱۰ میلیارد دلار وام به دیگر کشورهای عضو سازمان همکاری شانگهای وام دهد تا در شرایط بحران مالی جهانی، اقتصاد آسیب‌دیده اعضای خود را تقویت کرده باشد. این اجلاس همراه با اولین اجلاس «بریک» BRIC (که بعدها با اضافه شدن آفریقای جنوبی به بریکس تغییر نام داد) برگزار شد و چین و روسیه طی یک بیانیه مشترک اعلام کردند که خواهان سهم بزرگتر در صندوق بین‌المللی پول هستند. به مناسبت اجلاس بیشکک در ژوئن ۲۰۱۹، عمران خان -نخست وزیر پاکستان- نیز بیانیه‌ای مبنی بر ایجاد بازار ارز منطقه‌ای به جای دلار آمریکا در میان اعضای سازمان همکاری شانگهای (SCO) ارائه داد.

۵. رابطه با غرب

سازمان همکاری شانگهای، غرب را وارد حلقه همکاری خود نمی‌کند. بارزترین نمونه آن، آمریکا است که یک‌بار برای عضویت به‌عنوان ناظر درخواست داد اما در سال ۲۰۰۵ رد شد.

در اجلاس آستانه در جولای ۲۰۰۵، با نگاه به جنگ‌های افغانستان و عراق که حضور نامحدود نیروهای آمریکایی در ازبکستان و قرقیزستان راه به‌همراه داشت، سازمان همکاری شانگهای از آمریکا خواست که برنامه مشخصی را برای خروج نیروهای خود از کشورهای عضو سازمان همکاری شانگهای تعیین کند. کمی بعد، ازبکستان از آمریکا درخواست کرد پایگاه هوایی K۲ را ترک کند.

سازمان همکاری شانگهای تاکنون هیچ اظهارنظر مستقیمی علیه آمریکا یا حضور نظامی آن در منطقه نکرده است. با این حال، برخی از اظهارات غیرمستقیم در اجلاس‌های گذشته توسط رسانه‌های غربی به‌عنوان «تلنگرهای ظریف زیرپوستی به واشنگتن» تعبیر شده است.

برخی از کارشناسان در پارلمان اروپا معتقدند که ضعف‌های نهادی، کمبود بودجه مالی برای اجرای پروژه‌های مشترک و تضاد منافع ملی، سازمان همکاری شانگهای را از دستیابی به سطح بالاتری از همکاری‌های منطقه‌ای بازداشته است.

۶. جنبه‌های ژئوپلیتیک SCO

بحث‌ها و تفسیرهای زیادی در مورد ماهیت ژئوپلیتیک سازمان همکاری شانگهای صورت گرفته است. «متیو برامر» کارشناس مجله امور بین‌الملل، پیامدهای گسترش سازمان همکاری شانگهای در منطقه خلیج فارس را دنبال می‌کند. همچنین، به‌گفته «توماس آمبروسیو» -دانشمند علوم سیاسی- یکی از اهداف سازمان همکاری شانگهای این است که اطمینان حاصل کند که لیبرال دموکراسی نمی‌تواند در کشورهای جایگاه خود را به‌دست آورد.

«حمید گل‌پیرا» -روزنامه‌نگار فقید تهران- تأیید می‌کند که بر اساس نظریه «زیبگنیو برژینسکی»، کنترل توده‌های اوراسیایی کلید تسلط جهانی است و کنترل آسیای مرکزی کلید کنترل سرزمین اوراسیاست. روسیه و چین از زمانی که سازمان همکاری شانگهای را در سال ۲۰۰۱ تشکیل دادند، به نظریه برژینسکی توجه کرده‌اند. این رویکرد و اقدام‌ها برای مهار افراط‌گرایی در منطقه و افزایش امنیت مرزها اتخاذ شده، اما به احتمال زیاد دارای هدف واقعی مقابله با فعالیت‌های

آمریکا و ناتو در آسیای مرکزی است.

در اجلاس سال ۲۰۰۵ قزاقستان، سازمان همکاری شانگهای اعلامیه‌ای از سوی سران کشورهای عضو سازمان صادر کرد که حاوی نگرانی آن‌ها و شامل شرح مفاهیم مربوط به اصول این سازمان بود. این مفاهیم شامل موارد زیر بود: «سران کشورهای عضو خاطرنشان می‌کنند که در فضای روند متناقض جهانی شدن، این همکاری‌های چندجانبه است که استوار بر اساس اصول حقوق برابر و احترام متقابل و عدم مداخله در امور داخلی کشورهای مستقل و با طرز تفکر غیرمقابله‌ای و حرکت پی در پی به سمت دموکراتیزه شدن روابط بین‌الملل، به صلح و امنیت عمومی کمک می‌کند. از کشورهای جامعه بین‌المللی می‌خواهیم که صرف‌نظر از تفاوت در ایدئولوژی و ساختار اجتماعی، مفهوم جدیدی از امنیت را بر اساس اعتماد متقابل، سود متقابل، برابری و تعامل شکل دهند.

در نوامبر ۲۰۰۵، سرگئی لاوروف -وزیر امور خارجه روسیه- تاکید کرد که سازمان همکاری شانگهای (SCO) به دنبال ایجاد نظم عقلایی و عادلانه در جهان است و فرصتی منحصر به فرد را برای مشارکت در روند خلق یک مدل اساسا جدید برای ادغام ژئوپلیتیک، در اختیار کشورهای عضو قرار می‌دهد.

نشریه «پیپل دیلی» چین به‌عنوان بزرگترین گروه رسانه‌ای این کشور و یکی از بلندگوهای رسانه‌ای دولت چین نیز این موضوع را با این شرایط بیان کرد: «این اعلامیه به این نکته اشاره می‌کند که کشورهای عضو سازمان همکاری شانگهای توانایی و مسئولیت حفاظت از امنیت منطقه آسیای مرکزی را دارند و از کشورهای غربی می‌خواهد آسیای مرکزی را ترک کنند. این نکته به‌عنوان سیگنالی است اجلاس سران به جهان داده، بسیار قابل توجه است».

در تحلیلی که در مجله «لژیون» آمریکا در سال ۲۰۱۰ نوشته شد، به این موضوع پرداخته شد که «ون جیابائو» -نخست وزیر وقت چین- به این نتیجه رسیده است که آمریکا در تلاش است تا جایگاه خود را به‌عنوان تنها ابرقدرت جهان حفظ کند و به هیچ کشوری این فرصت را نمی‌دهد که آن را به چالش بکشد.

۷. ایران و سازمان همکاری شانگهای

۷-۱ عضویت کامل ایران در سازمان همکاری شانگهای به چه معناست؟

بزرگ‌ترین مانع طی سال‌های اخیر برای پیوستن ایران به SCO مخالفت تاجیکستان بود. تاجیکستان بنا به دلایل مختلف سیاسی و امنیتی، تنها مخالف عضویت ایران بود. اما طی دو سال اخیر روابط خود را به نتایج مثبت ملموسی رساندند و در هفته‌های پیش از تایید نهایی عضویت کامل ایران، مقام‌های تاجیکستانی در سخنان خود سیگنال‌های مثبتی برای پذیرش عضویت ایران فرستادند. ایران در سپتامبر ۲۰۲۱ پس از تاییدیه گرفتن از سازمان همکاری شانگهای، پس از ۱۶ سال از اولین درخواست، رسماً به عضویت کامل در این سازمان دست پیدا کرد.

بسیاری از رسانه‌های غربی معتقدند در حالی که این عضویت می‌تواند منافع کوتاه‌مدت چندانی برای ایران در بر نداشته باشد، اما این اقدام این کشور، نشان‌دهنده روابط نزدیک‌تر با چین و روسیه به عنوان قدرتمندترین کشورهای عضو این سازمان است. آن‌ها خروج یکطرفه ترامپ از برجام و سیاست «فشار حداکثری» دولت وی و عدم حمایت کافی اروپایی‌ها از ایران بر سر موضوع برجام را علت اصلی ناامید شدن ایران از این توافق و نزدیک شدن به چین می‌دانند. آن‌ها این گونه ارزیابی می‌کنند که سیاست کنونی رهبران ایران این است که این کشور نه تنها باید به شرق نگاه کند تا در برابر انزوای اقتصادی که غرب برایش به وجود آورده مقاومت کند، که باید متحدان استراتژیکی را نیز پیدا کند که به حصول توافق جدید در مورد برنامه هسته‌ای کمک کنند. همچنین مشکلات بانکی و تجاری که آمریکا علیه ایران به وجود آورده را مرتفع نموده و نقش ایران در خاورمیانه و آسیا را تقویت کنند.

طی چند دهه گذشته، چین و ایران مشارکت گسترده و عمیقی با محوریت نیازهای انرژی چین و منابع ایران و روابط اقتصادی غیرانرژی، فروش تسلیحات و همکاری‌های دفاعی و ایجاد تعادل ژئواستراتژیک در برابر آمریکا داشته‌اند. ایران و چین منافع منطقه‌ای متفاوتی دارند اما یک دشمن مشترک به نام آمریکا هر دو کشور را وادار به همکاری با هم کرده است. چین اکنون به مشتری شماره یک و شریک تجاری ایران تبدیل شده است. در مقابل، این کشور دانش فناوری برای توسعه منابع انرژی، نوسازی سخت‌افزار نظامی و توسعه زیرساختی را در اختیار ایران قرار داده است. روابط اقتصادی چین با ایران، از ایران در مقابل همه تاثیرات تحریم‌های بین‌المللی محافظت کرده است.

سند همکاری ۲۵ ساله‌ای که قرار است بین ایران و چین اجرایی شود، بسیاری از کشورهای غربی و در راس آن‌ها آمریکا را نگران کرده است. بسیاری نگرانند که این توافق نامه به‌طور بالقوه احاطه چین را بر منطقه‌ای که ده‌ها سال در حوزه تسلط استراتژیک آمریکا بوده، موجب شود. گرچه توافق مذکور هنوز برای تصویب به مجلس شورای اسلامی ارسال و در نتیجه علنی نشده است.

۷-۲ تحلیل اندیشکده‌های غربی در مورد عضویت کامل ایران در SCO

۷-۲-۱ بنیاد «جیمز تاون» در یادداشت خود در رابطه با عضویت کامل ایران در SCO می‌نویسد: ایران هر هدفی که از عضویت در سازمان همکاری‌های شانگهای داشته باشد، آزادی مانورش در داخل این بلوک تاحدی بر اثر تهدیدهای ناشی از تحریم‌های ثانویه آمریکا محدود خواهد بود - حتی اگر بخشی از معاملات با همسایگانش را مخفیانه صورت دهد. مهمتر از همه، مسکو و پکن دو قدرتمند ذی‌نفع در داخل سازمان همکاری‌های شانگهای هستند و منافع ژئوپلیتیکی خود را از طریق این سازمان دنبال می‌کنند که بیشتر بر تهدیدهای امنیتی تمرکز دارد تا معاملات اقتصادی. به‌رغم مشارکت تهران در مجامع چندجانبه منطقه‌ای مانند سازمان همکاری‌های شانگهای، روسیه و چین با توجه به منافع جهانی خود به دنبال راه‌هایی هستند تا نه تنها از موقعیت منطقه‌ای و بین‌المللی ایران بهره‌مند شوند، که روابط دو جانبه خاصی را با ایران تقویت کنند. در نتیجه، جمهوری اسلامی نباید انتظار داشته باشد که این بلوک همه نیازها و انتظاراتش در صحنه بین‌المللی را برآورده کند. انجام برخی از روش‌های عملی در قبال آمریکا و غرب در مورد برنامه هسته‌ای، هنوز هم ضروری خواهد بود.

۷-۲-۲ اندیشکده «امریکن سکيوریتی پراجکت» در یادداشت خود در مورد عضویت کامل ایران در SCO می‌آورد: مزایای عضویت در سازمان همکاری‌های شانگهای برای ایران

به‌طور بالقوه قابل توجه است. با توجه به موقعیت ژئوپلیتیکی و منابع انرژی، ایران می‌تواند به یک شریک تجاری مهم تبدیل شود و مطمئناً برای ایجاد روابط نزدیکتر با دیگر کشورهای عضو تلاش خواهد کرد. عضویت ایران می‌تواند منافع اقتصادی را برای کشور به همراه داشته باشد و همکاری در بخش انرژی را ارتقا دهد. ایران می‌تواند به عنوان تامین کننده مهم انرژی عمل کند، به‌ویژه در ارتباط با چین که به دلیل تحریم‌های اعمال شده علیه این کشور می‌تواند بسیار مفید باشد. چین و روسیه مشتاق همکاری تجاری با ایران هستند. چین و ایران پیشتر یک توافق نامه همکاری ۲۵ ساله امضا کرده‌اند و علاقه‌مند هستند که در پروژه‌های بعدی با هم همکاری کنند. این می‌تواند شامل مذاکرات بیشتر در زمینه امنیت و دفاع باشد. عضویت ایران در سازمان همکاری شانگهای نیز می‌تواند این کشور را در برابر تحریم‌های غربی کمتر آسیب‌پذیر کند و افزایش فشار بر ایران در مذاکرات هسته‌ای یا دیپلماتیک آینده را برای تحریم‌کنندگان دشوارتر نماید. علاوه بر این، چین و روسیه به دلیل عضویت دائم در شورای امنیت سازمان ملل متحد، بازیگران مهم مذاکرات هسته‌ای هستند. بر این اساس، عضویت ایران می‌تواند این کشور را قادر سازد تا از موضعی قوی‌تر در آینده مذاکره کند، زیرا این کشور کمتر منزوی می‌شود. با خروج یکجانبه آمریکا از برجام و تمدید تحریم‌ها، ایران تمرکز خود را بر شرق و روابط نزدیکتر با کشورهای همسایه معطوف کرده است. برای ایران، عضویت در سازمان همکاری شانگهای، وزنه‌ای متقابل در مقابل تاثیرات وارده از غرب به‌ویژه از سوی آمریکا است. تهران احساس می‌کند که با او ناعادلانه رفتار شده و معتقد است که عضویت در SCO درهای جدیدی را به روی آن باز خواهد کرد. ایران خود را یک قدرت منطقه‌ای می‌داند. این کشور عضویت خود در سازمان همکاری شانگهای را گامی مهم می‌داند چرا که باور دارد بدون حمایت آن، ثبات در منطقه ممکن نخواهد بود. با توجه به این که خروج آمریکا از افغانستان بر توازن قدرت منطقه‌ای تاثیر می‌گذارد و این به نفع موقعیت ایران است، احتمالاً ورود به SCO را کارت موفقی برای مذاکرات آینده می‌داند. با این حال، باید منتظر ماند و دید که ایران تا چه میزان از منافع اقتصادی حاصل از عضویتش برخوردار خواهد شد، زیرا تحریم‌های آمریکا و تحریم‌های ثانویه ناشی از آن، هنوز می‌تواند یک چالش باشد. همچنین مشخص نیست که عضویت ایران در واقع برای نقش این کشور در منطقه به چه معناست و این که آیا این امر می‌تواند بر مذاکرات آینده درباره موضوع هسته‌ای تاثیر بگذارد. بعید است که عضویت ایران در سازمان همکاری

شانگهای بتواند همه اهداف این کشور را برآورده کند یا راه‌حل‌های فوری برای آن در کوتاه مدت ایجاد نماید.

۳-۲-۷ «موسسه خاورمیانه» مستقر در واشنگتن معتقد است که هدف ایران از ورود به سازمان همکاری شانگهای دسترسی به منطقه آسیای میانه است که می‌تواند به‌عنوان بازار صادرات کالاهای ایرانی عمل کند. SCO نیز بزرگترین تولیدکنندگان سوخت و بزرگترین خریداران هیدروکربن را در خود دارد و این می‌تواند به سود ایران باشد. این اندیشکده در ادامه می‌آورد: «اما بسیار بعید است که این سازمان که بیشتر بر امنیت و ثبات منطقه پهناور اوراسیا متمرکز است، چنین فرصتی را برای ایران فراهم آورد. منتقدان ورود به سازمان شانگهای در ایران، معتقدند که پیوستن به این سازمان، معضل اقتصادی کشور را برطرف نمی‌کند. همچنین معتقدند اصرار ایران بر داشتن کرسی در SCO، دست مسکو و پکن را باز می‌کند تا ایران را به شرق وابسته‌تر کنند. مخالفان همچنین بر این باورند که در سیاست خارجی ایران این تصور غلط وجود دارد که صرف حضور در بخش‌های مختلف منطقه‌ای از جمله اوراسیا، می‌شود خود به خود دیوار تحریم‌ها را شکست و منجر به تنوع روابط خارجی ثمربخش شد. منتقدان داخلی از دولت خواسته‌اند تا مذاکرات هسته‌ای سازنده با غرب را دنبال کند و از مقررات جهانی گروه مبارزه با پولشویی برای حل مشکلات تجاری کشورشان پیروی نماید».

این اندیشکده می‌نویسد: «استراتژی ایران در استفاده از روابط با چین و روسیه

به‌عنوان اهرمی علیه پایتخت‌های غربی در این سال‌ها تا حدودی کارکرد داشته است. با این حال، ایران هرگز از شعار خود «نه شرقی نه غربی» که ستون سیاست خارجی آن از انقلاب ۱۹۷۹ تاکنون است، به‌طور کامل منحرف نشد. اما زمان‌های مختلف، سیاست‌های متفاوتی را می‌طلبد. اجلاس SCO اولین سفر خارجی برای رئیسی بود. شاید جمهوری اسلامی با جایگزینی اقدامات نمادین با اقدامات مشخص، می‌خواهد مسیر خود را تغییر دهد».

۴-۲-۷ «موسسه واشنگتن» در یادداشت خود در مورد عضویت کامل ایران در SCO می‌نویسد: «سازمان همکاری‌های شانگهای غالباً به‌عنوان یک بلوک ذاتاً ضدغرب به‌تصویر کشیده می‌شود و برخی حتی آن را «رقیب ناتو» می‌نامند. با این حال، تفاوت‌های میان کشورهای عضو، هماهنگی در سیاست‌های SCO و ادغام منطقه‌ای را از همان ابتدا محدود کرده است. این امر تا حدی به‌خاطر نوع طراحی نهادی این سازمان است. سازمان همکاری‌های شانگهای با اجماع اداره می‌شود که محدودیت همکاری‌های اساسی را محدود می‌کند؛ در حالی که دو نهاد دائمی آن (دبیرخانه در پکن و ساختار منطقه‌ای ضد تروریسم در تاشکند) فاقد توانایی قانونی برای اجرای تصمیمات هستند. در نتیجه، سازمان همکاری‌های شانگهای بیشتر به‌عنوان یک مجمع بحث و تعامل عمل می‌کند تا یک اتحاد رسمی منطقه‌ای شبیه اتحادیه اروپا یا ناتو. بنابراین، از نظر عملی، اعطای عضویت به ایران فقط پیامدهای متوسطی خواهد داشت. تهران اکنون می‌تواند در تصمیم‌گیری SCO، از جمله تهیه و امضای اسناد مشارکت داشته باشد. با وجود اتکای سازمان به اجماع، به‌نظر نمی‌رسد که ایران به این نتیجه برسد که خودش بتواند تغییری اساسی خاصی در وضعیت این سازمان ایجاد کند، چرا که این ایران است که به چین و روسیه برای سیاست خارجی خود نیاز دارد و منفعت اصلی را از این عضویت خواهد برد.

این اندیشکده در ادامه می‌افزاید: «اعتباری که ایران ممکن است از عضویت به‌دست آورد، از اهمیت بیشتری برخوردار است. پیوستن به سازمان همکاری‌های شانگهای یک هدف دیرینه برای تهران بوده است - نه به‌عنوان جنبه‌ای از رویکرد سیاسی‌اش در قبال خاورمیانه، بلکه به‌عنوان گسترش تلاش‌هایش برای تقویت مشروعیت و روابط بین‌المللی‌اش با شرق. در بیشتر موارد، ایران به‌عنوان یک قدرت وضع موجود در آسیای میانه عمل کرده است و از تمامیت ارضی کشورهای عضو SCO حمایت کرده است. عضویت کامل، به‌منزله ابزاری برای تهران جهت تحکیم این

روابط منطقه‌ای تلقی می‌شود. حکومت ایران همچنین از طریق انجام تعهد خود برای مقابله با مواردی چون قاچاق مواد مخدر، تروریسم و قاچاق انسان، خود را به عنوان یک شریک مطلوب معرفی و ثابت کرده است. چنین تلاش‌هایی با توجه به مقابله مداوم تهران علیه آمریکا، اهمیت بیشتری یافته است. مقامات ایرانی تمایل دارند سازمان همکاری‌های شانگهای را به عنوان نمادی از تغییر پویایی قدرت جهانی از آمریکا به بلوک غیرغربی جمعی نشان دهند. بعید است که عضویت کامل ایران در سازمان همکاری‌های شانگهای، تغییرات اساسی را در خود سازمان ایجاد کند. در عوض، این حرکت را باید در چارچوب تلاش‌های تهران برای کاهش انزوای بین‌المللی خود از طریق گسترش روابط دو جانبه و چندجانبه با روسیه، چین و کشورهای آسیای مرکزی بررسی کرد. این عضویت همچنین نقش تهران را در مدیریت امنیت منطقه تقویت می‌کند و تلاشش را برای افزودن «بُردار شرقی» به سیاست خارجی‌اش تقویت می‌کند.»

۳-۷ مزایای عضویت برای ایران

مزایای عضویت کامل ایران در سازمان همکاری‌های شانگهای را می‌توان از سه بعد مورد بررسی قرار داد.

۱-۳-۷ مزایای سیاسی

موافقان عضویت ایران در SCO معتقدند که بی‌شک عضویت ایران در سازمان همکاری‌های شانگهای می‌تواند چه در بعد منطقه‌ای و چه در بعد بین‌المللی، پیامدهای سیاسی مثبتی برای تهران به دنبال داشته باشد. تهران این فرصت را خواهد داشت تا با اتکا بر ساز و کار دیپلماسی چندجانبه در چارچوب سازمان همکاری‌های شانگهای، روابط منطقه‌ای خود را گسترش دهد و از طرف دیگر، در برابر فشارهای گسترده سیاسی از سوی دولت‌های غربی، بر حمایت کشورهای عضو SCO حساب کند. ایران با عضویت در سازمان همکاری‌های شانگهای، بازی را به نفع خود پیش می‌برد و انزوای اجباری کشورهای غربی علیه خود در حوزه دیپلماسی و روابط سیاسی را به حاشیه می‌کشانند. در عین حال نیز، از آن جایی که سازمان همکاری‌های شانگهای یک سازمان معتبر بین‌المللی محسوب می‌شود، عضویت ایران در آن، پرستیژ بین‌المللی آن را بالا خواهد برد و گفتمان‌اش وزن خواهد داد. بسیاری از ناظران و تحلیلگران معتقدند که همین ارتقای وزن بین‌المللی می‌تواند یکی از مهم‌ترین دستاوردهای عضویت ایران در سازمان همکاری‌های شانگهای

باشد. بسیاری از تحلیلگران بر این باورند که عضویت کامل ایران در این سازمان، به کشور ما این توانایی را می‌بخشد که روابطش را با دیگر کشورهای عضو که در منطقه پیرامونی ایران قرار دارند، تقویت کند؛ که همین امر عملاً می‌تواند کمک زیادی برای تهران جهت تحقق منافع ملی‌اش باشد. رویکردی که می‌تواند اثر تحریم‌های بین‌المللی بر ایران را کاهش داده و به‌طور موازی موقعیت و جایگاه منطقه‌ای و بین‌المللی ایران را نیز تقویت کند.

بسیاری از تحلیلگران بر این باورند که دولت رئیسی با کنش‌گری فعال خود جهت کسب کرسی عضویت در سازمان همکاری‌های شانگهای، عملاً این نکته را مشخص کرده که سیاست خارجی ایران را از منظری متنوع می‌بیند و قرار نیست آن را صرفاً محدود به روابط با غرب یا مساله هسته‌ای تهران و برجام نماید. آن‌ها همچنین معتقدند دولت رئیسی عضویت در ساز و کارهای بین‌المللی نظیر سازمان همکاری‌های شانگهای را فرصتی مغتنم جهت توسعه نفوذ ایران در حوزه پیرامونی و بین‌المللی ارزیابی می‌کند و سعی دارد تا جای ممکن خود را از این طریق با واقعیت‌های جدید انتقال‌کریدورهای قدرت از غرب به شرق، هماهنگ کند. بدون تردید افزایش مراودات سیاسی ایران با کشورهای عضو SCO، باعث خواهد شد تا ایران از نظر مساعد و همراهی این کشورها در نهادهای مهم بین‌المللی همچون سازمان ملل متحد و به‌ویژه شورای امنیت سازمان ملل برخوردار شود.

۲-۳-۷ مزایای امنیتی

یکی از ریشه‌ای‌ترین و اصلی‌ترین دغدغه‌های تاسیس سازمان همکاری شانگهای، مسئله امنیت بود. در واقع، این دغدغه‌های امنیتی بود که زیربنای تشکیل SCO گردید. با توجه به این که منطقه خاورمیانه و آسیای میانه پیوسته در خطر تروریسم قرار داشته و دارند و احتمال بروز رفتارهای تروریستی در آینده نیز می‌رود که می‌تواند مرز و بوم ایران را مورد تهدید قرار دهد، عضویت ایران در این سازمان، عملاً می‌تواند آن را به جامعه اطلاعاتی-امنیتی کشورهای عضو متصل سازد و این امر موجب خواهد شد تا ایران با اشراف اطلاعاتی بیشتر، به مواجهه با گروه‌های افراط‌گرا و تروریستی برود و مانع از انجام اقدامات خطرناک آن‌ها علیه خود شود. از سوی دیگر، همکاری‌های امنیتی دوجانبه و چندجانبه با کشورهای عضو، می‌تواند توان و ظرفیت بیشتری جهت بازداری از تحرکات ضدامنیتی دشمنان ایران به کشورمان ببخشد.

۳-۳-۷ مزایای اقتصادی

ایران نگرش اقتصادی بلندمدت و هوشمندانه‌ای را در پی عضویت در سازمان همکاری شانگهای در نظر گرفته است و نمود بارز آن را می‌توان در سخنان ابراهیم رئیسی-رئیس جمهور کشورمان- در سخنانش طی جلسه سازمان همکاری‌های شانگهای در سپتامبر ۲۰۲۱ مشاهده کرد: «عضویت در سازمان همکاری‌های شانگهای، فرصت‌هایی را برای ایران جهت اتصال به کریدور و مسیرهای اقتصادی و تجاری منطقه اوراسیا فراهم خواهد کرد. ایران حلقه اتصال پروژه‌های زیرساختی در منطقه اوراسیاست و این کشور می‌تواند جنوب و شمال اوراسیا را به یکدیگر متصل کند».

ناظران و تحلیلگران معتقدند که عضویت ایران در SCO می‌تواند به طرز قابل توجهی دستیابی تهران به بازار بزرگ حدوداً سه میلیارد نفری کشورهای عضو این سازمان را هموار کند. در این چارچوب، ایران می‌تواند تا حدی به صادرات مواد نفتی و پتروشیمی خود به کشورهای عضو سازمان شانگهای نیز امید داشته باشد و در عین حال برخی نیازهای فناورانه، مالی و صنعتی خود را نیز با محدودیت‌های به مراتب کمتری نسبت به گذشته، از این منطقه تامین کند. جدای از اینها، عضویت ایران در سازمان همکاری‌های شانگهای، عملاً جایگاه آن در ابتکار بزرگ دولت چین موسوم به «یک کمربند یک راه» را تسهیل کرده و با تبدیل شدن کشورمان به بازیگری موثر در کریدور شمال به جنوب کشورهای عضو سازمان همکاری‌های شانگهای، موجب تقویت پیوندش با دولت‌های آسیای مرکزی شود. مسائلی که در نوع خود دارای مزایا و منافع اقتصادی قابل توجهی برای ایران هستند.

نکته حائز توجه این است که سازمان همکاری‌های شانگهای دارای کمیته‌ها و کارگروه‌های مهم و حرفه‌ای است و چینی‌ها به صورت ویژه سعی کردند که طی سال‌های گذشته بعد اقتصادی این سازمان را تقویت کنند. ایران از تشدید شکاف‌ها بین بلوک شرق و غرب قدرت به خوبی آگاه است و اگر بتواند از فرصت عضویت در SCO و پتانسیل آن به خوبی بهره‌برد، می‌تواند دستورکارهای اقتصادی خود را با هدف کاستن از فشار تحریم دنبال کند و عملاً به رفاه اقتصادی نزدیک شود.

جمهوری اسلامی ایران، سازمان همکاری شانگهای را گامی رو به جلو به سمت همگرایی و ادغام اقتصادی هر چه بیشتر کشورهای منطقه می‌داند. درخواست ایران از سال ۲۰۰۵ برای عضویت کامل در این سازمان و نهایتاً دستیابی به آن در سال ۲۰۲۱، نشان از میل وافر آن به مشارکت و تحرک در عرصه منطقه‌گرایی نوین است. سیاست نگاه چندجانبه‌گرایانه دولت سیزدهم این گونه می‌طلبد که به‌طور همزمان به تمام مناطق جغرافیایی یا مناطق سیاسی احاطه و اشراف داشته باشد.

باید توجه داشت که عضویت کامل ایران در سازمان همکاری شانگهای در شرایطی رخ می‌دهد که ایران و نظم بین‌المللی با توجه به تحولات افغانستان، در جریان بودن مذاکرات برجام، افزایش قدرت چین و بروز نشانه‌های تضعیف نظم مبتنی بر ارزش‌های غربی، در برهه‌ای تعیین‌کننده از تاریخ قرار گرفته‌اند. ایران برای اولین بار پس از انقلاب اسلامی است که به عضویت کامل در یک سازمان منطقه‌ای درمی‌آید و این امر، ظرفیت‌های جدیدی را در حوزه همکاری‌های امنیتی و بین‌المللی در اختیار تهران قرار می‌دهد که پیش از این سابقه نداشته است.

ایران هر سه بعد سیاسی، اقتصادی و امنیتی را در بستر عضویت کامل در سازمان همکاری شانگهای در نظر گرفته است. در بعد سیاسی که طبیعتاً با توجه وزن سیاسی قابل توجه SCO، وزن سیاسی ایران در جامعه بین‌المللی بالا می‌رود و عضویت در این سازمان به‌طور چشمگیری برای جامعه بین‌الملل آن هم در بحبوحه مقابله ایران با سیاست‌های تحمیلی غرب معنادار است. هویت آسیایی سیاست خارجی ایران با توجه به این که SCO منطقه قابل توجهی از آسیا را در برمی‌گیرد، با عضویت در این سازمان تقویت خواهد شد. از سوی دیگر ایران با گسترش مراودات با کشورهای عضو سازمان، از جبهه حمایت قدرتمندتری در نهاد مهمی چون سازمان ملل و شورای امنیت آن برخوردار خواهد بود.

در بعد اقتصادی، چیزی که مشخص است این است که نمی‌توان از سازمان همکاری شانگهای توقع حل فوری مشکلات در زمینه تحریم‌های غرب را در کوتاه‌مدت داشت. به‌طور منطقی، با توجه به ماهیت سازمان‌های منطقه‌ای و بین‌المللی و به‌واسطه پیش‌بینی‌هایی که در تشکیلات این سازمان‌ها صورت می‌گیرد، همکاری‌های اقتصادی دوجانبه و چندجانبه شکل می‌گیرد و در درازمدت اثرات مثبت این همکاری‌ها در اقتصاد ایران خود را نشان می‌دهد.

در بعد امنیتی، حقیقت این است که SCO نمی‌تواند به‌طور کامل نیازهای امنیتی ایران را تامین نماید. جمهوری اسلامی ایران هم این را به‌خوبی می‌داند و احتمالاً این توقع را هم

ندارد. به همین جهت، همین که پوشش دهنده و پشتیبان بخشی از سیاست‌های امنیتی ایران در منطقه باشد، برایش کافی است. از سوئی، همکاری‌های اطلاعاتی-امنیتی دو جانبه و چند جانبه با کشورهای عضو سازمان، می‌تواند فوایدی را برای مقابله ایران با تروریسم منطقه‌ای و اشراف اطلاعاتی جهت تامین امنیت داخلی و منطقه‌ای اش در پی داشته باشد. جمهوری اسلامی ایران دارای سیاست خارجی مستقل است و کارنامه عملکرد موفقش در زمینه سیاست‌های منطقه‌ای طی سالیان اخیر، نهایتاً تصمیم‌سازان سازمان همکاری شانگهای را قانع به پذیرش ایران به عنوان یکی دیگر از تصمیم‌سازان خود نماید. هر چند که ممکن است چالش‌هایی در زمینه حمایت کامل سازمان همکاری شانگهای از ایران در هر سه بعد مورد بحث این نوشتار وجود داشته باشد، اما ایران با پیش بردن یک بازی برد-برد هوشمندانه، به خوبی می‌تواند از فرصت به دست آمده در SCO جهت تقویت سیاست خارجی خود در مسیر پیشبرد چند جانبه‌گرایی منطقه‌ای و مقابله با یکجانبه‌گرایی آمریکا بهره‌برد. ایران با عضویت کامل در سازمان همکاری شانگهای، به سمت تقویت حفظ موازنه قدرت رفته و با ایجاد ارتباط نزدیک‌تر با قدرت‌هایی چون چین و روسیه، می‌تواند بازیگران غربی را مجبور به امتیازدهی در میدان خواسته‌ها و حوزه‌های مطلوب خود نماید. این پیروزی دیپلماتیک آن‌هم در زمان حساس مذاکرات هسته‌ای، می‌تواند در حکم یک برگ برنده واقع شود. البته این بستگی به آن دارد که چگونه از این کارت استفاده کند. ایران باید آگاه باشد که قرار دادن تمام تخم‌مرغ‌ها صرفاً در یک سبد مثل سبد بلوک شرق یا سبد بلوک غرب، آن را ناگزیر از پذیرفتن شرایط تحمیلی آن بلوک خواهد کرد که طبیعتاً می‌تواند به منافع ملی صدمه بزند. بنابراین، ضمن استفاده بهینه و هوشمندانه از فرصت عضویت کامل در SCO، باید امتیازات حداکثری خود از غرب را دریافت کند و به حفظ موازنه قدرت بیندیشد.

برچسب‌ها: سازمان همکاری شانگهای، SCO، ناتوی شرقی، ایران، چین، آمریکا

سوپرینا

مرکز مطالعات

آبان
۱۴۰۰